

[Time: 3 Hours]

[Marks:100]

Please check whether you have got the right question paper.

- N.B: 1. All Question are compulsory
2. Figures to right indicate marks:

- Q1 A) Choose the correct answer and rewrite the statement (Any Ten) 10
- 1) The welfare facilities voluntarily provided by the employers are called _____ activities.
a) Statutory b) Non - Statutory c) Intra - mural d) All of the above
 - 2) The welfare provisions based on social obligation are called _____ principles
a) Economic b) Non - Economic c) both a & b d) None of the above
 - 3) The theory which makes welfare facilities legal responsibilities of an employer is called _____
a) Religion theory b) trusteeship theory c) police theory d) philanthropic theory
 - 4) Plantation labour Act was pass in _____
a) 1947 b) 1951 c) 1919 d) 1923.
 - 5) Lead poisoning is _____ disease.
a) Infectious b) occupational c) both a & b d) None of the above
 - 6) _____ is responsible for Collection and publication of" labour statistics.
a) labour bureau b) labaoour secretary c) labour court d) None of the above
 - 7) ESI Act was passed in _____
a) 1961 b) 1948 c) 1947 d) 1943
 - 8) _____ Act as contact agency between the employer and employees.
a) labour bureau b) labour officer c) jobber d) All of the above
 - 9) Trade unions are into three categories. These are craft, industrial and _____
a)political b) federal c) central d) regional
 - 10) Labour is _____ element of production.
a) mechanical b) human c) passive d) active
 - 11) Employees provident fund Act 1952 in an Act of _____
a)Social Security b) Social responsibility c) social Awareness d) All of the above

12) _____ prevention is must to ensure safety of workers.

- a) accidents b) disease c) both a & b d) None of the above

Q 1 B) State whether the following statements are True or False (**Any Ten**) 10

- 1) Labour welfare makes life of workers worth living.
- 2) The philanthropic theory is a theory of charity.
- 3) Factory Act 1948 regulate the working conditions in the factories
- 4) Employer are not statutorily bounded to provide welfare facilities to workers
- 5) The Indian Constitution provides protection to child labour.
- 6) Labour welfare officer performs the role of mediator.
- 7) Recreational facilities helps in the development of mental and physical health of the workers.
- 8) In modern times, the employers do recognize the importance of welfare activities to be provided to workers.
- 9) In a democratic setup, labour administration is necessary to maintain industrial peace.
- 10) Expenditure on industrial hygiene is a valuable investment.
- 11) Exposure to physical, chemical and biological hazards results in occupational diseases.
- 12) With growing industrialization, industrial accidents are on the rise.

Q2 Answer any **two** of the following 15

- A) Explain the theories of labour welfare.
- B) Write a note on evolution of labour welfare in India.
- C) Explain factories Act 1948.

Q 3 Answer any **two** of the following 15

- A) Write a note on canteens and crèches facilities as a part of labour welfare.
- B) Explain the function of national commission labour.
- C) Write a note on child labour and explain the measures to eliminate child labour.

Q 4 Answer any **two** of the following 15

- A) Explain various welfare activities provided by state governments.
- B) Write a note of function of labour welfare officer.
- C) Write a note on labour administration in India.

Q 5 Answer any **two** of the following 15

- A) Write a note on occupational diseases. What are the statutory provision to deal with them.
- B) Explain various causes of industrial accidents.
- C) Bring out the necessity of industrial hygiene.

Q 6 Write short notes on any **four** of the following 20

1. Objectives of labour welfare

2. ESI Act 1948
3. Work men's compensation Act 1923
4. Role of central Govt. in promoting labour welfare
5. Prevention of industrial accidents.
6. Various health hazards in Indian industry

[गुण: १००]

[वेळ: ३ तास]

- सूचना: १. सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.
२. उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

- प्र १ अ योग्य उत्तराची निवड करा आणि विधाने पुन्हा लिहा. (कोणतेही दहा) १०
- १) सेवा योजकदादाकडून पुरविण्यात आलेल्या ऐच्छिक कल्याणकारी सुविधांना _____ उपक्रम म्हणतात
अ) वैधामिक ब) अवैधानिक
क) अंतः शाल ड) वरीलपैकी सर्व
- २) सामाजिक बंधनाच्या आधारावर असलेल्या कल्याण तरतुदी _____ तत्वावर असतात.
अ) आर्थिक ब) आर्थिकेत्तर
क) 'अ' आणि 'ब' ड) वरीलपैकी नाही
- ३) सेवायोजकदारा किज्या कायदेशीर कल्याणकारी सुविधांना जबाबदार असतो त्या सिद्धांतात _____ म्हणतात.
अ) धार्मिक सिद्धांत ब) विश्वस्थ सिद्धांत
क) धोरण सिद्धांत ड) मानवतावादी सिद्धांत
- ४) _____ मध्ये मळेकामगार कायदा समंत झाला.
अ) १९४७ ब) १९५१
क) १९१९ ड) १९२३
- ५) शिशाची विषबाधा हा _____ आजार आहे.
अ) संसर्गजन्य रोग ब) व्यावसायिक रोग
क) अ आणि ब दोन्ही ड) यापैकी नाही
- ६) _____ हे कामगार संख्यात्मक एकत्रीत करणे व प्रसिध्द करण्यासाठी जबाबदार असते.
अ) श्रम मंडळ ब) श्रम सचिवालय
क) श्रम न्यायालय ड) वरीलपैकी नाही
- ७) _____ मध्ये कर्मचारी राज्य विमाकायदा समंत झाला.
अ) १९६१ ब) १९४८
क) १९४७ ड) १९४३
- ८) सेवायोजकदार आणि कामगार यांच्या मधील दुवा _____ होय.
अ) श्रम मंडळ ब) श्रमकल्याण अधिकारी

- क) जॉबर ड) वरील सर्व
- ९) कामगार संघटनांचे तीन प्रकारात वर्गीकरण आहे.त्या मध्ये कारागीर ओद्योगिक आणि समावेश होतो.
- अ) राजकीय ब)संघीय
क) केंद्रीय ड) प्रादेशिक
- १०) श्रम हा _____ उत्पादनाचा घटक आहे.
- अ) यांगिक ब)मानवी
क)निष्क्रील ड) सक्रिय
- ११) १९५२ चा कर्मचारी भविष्यनिवार्य कायदा _____ शी संबंधित कायदा आहे.
- अ) सामाजिक सुरक्षितता ब)सामाजिक जबाबदारी
क)सामाजिक जाणीव ड) वरील सर्व
- १२) _____ प्रतिबंध कामगारांच्या सुरक्षितेसाठी असणे अनिवार्य आहे.
- अ) अपघात ब)रोग
क) 'अ' आणि 'ब' ड) या पैकी नाही

ब खालील विधाने चूक की बरोबर ते सांगून पुन्हा लिहा.(कोणतेही दहा)

१०

१. श्रम कल्याणामुळे कामगारांचे जीवनमान उंचावते.
२. मानवतावादी सिद्धांत हा उदारपणा सिद्धांत आहे.
३. 1948 च्या कारखाना कायद्याने कारखान्यातील कामाची स्थिती नियंत्रित केली जाते.
४. सेवायोजकदाराकडून कामगारांना पुरविण्यात येणारे कल्याणकारी सुविधा कायदेशीर बंधनकारक नसतात.
५. भारतीय राज्यघटनेने बालकामगार संरक्षण दिले आहे.
६. श्रम कल्याण अधिकाऱ्याची भूमिका मध्यस्थांची असते.
७. करमणूक सुविधा या कामगारांच्या शाररीक मानसिक आरोग्य विकासास मदत करतात.
८. आधुनिकेमध्ये सेवायोजकदार कामगारांना महत्वपूर्ण कल्याणकारी उपक्रम पुरविण्यासाठी आयोजन करतो.
९. लोकशाही मध्ये ओद्योगिक शांततेसाठी श्रम प्रशासन आवश्यक आहे.
१०. ओद्योगिक स्वाथ्यावरील खर्च हा मूल्यवान गुंतवणूक आहे.
११. भौतिक, रासायनिक आणि जैविक धोक्यांमुळे व्यावसायिक रोग होत आहेत.
१२. वाढत्या ओद्योगिकरणामुळे ओद्योगिक अपघातात वाढ होत आहे.

प्र २ खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

१५

- अ) श्रम कल्याणाचे सिद्धांत स्पष्ट करा.
- ब) भारतातील श्रमकल्याणाची उत्क्रांती यावर टिप लिहा.
- क) १९४८ च्या कारखाना कायदा स्पष्ट करा.

प्र ३. खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

१५

- अ) श्रमकल्याणाचा भाग म्हणून उपहारगृहे आणि पाळणागृहे यावर टिप लिहा.
- ब) राष्ट्रीय श्रमआयोगाची कार्ये स्पष्ट करा.
- क) बाल कामगारांच्या यावर टिपा लिहा आणि बाल कामगारंचे निर्मुलनाचे उपाय स्पष्ट करा.

प्र ४ खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

१५

- अ) राज्यसरकार कडून पुरविण्यात येणाऱ्या विविध श्रमकल्याण तरतुदी स्पष्ट करा.
- ब) भारतातील श्रमकल्याण अधिकाऱ्याची कार्ये स्पष्ट करा.
- क) भारतातील श्रम प्रशासन यावर टिपा लिहा.

प्र ५ खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

- अ) व्यावसायिक आजार यावर टिप लिहा. त्यावरील उपचाराच्या वैधनिक तरतुदी काय आहेत?
- ब) ओद्योगिक अपघातातील विविध कारणे स्पष्ट करा.
- क) ओद्योगिक स्वाथ्याची आवश्यकता स्पष्ट करा.

प्र ६ खालीलपैकी कोणत्याही चार टीपा लिहा

२०

- i) श्रम कल्याणाचे उद्दिष्ट्ये
- ii) १९४८ चा कर्मचारी राज्य विमा कायदा
- iii) १९२३चा कामगार नुकसान भरपाई कायदा
- iv) केंद्रसरकाराची श्रम कल्याणप्रोत्साहनातील भूमिका.
- v) ओद्योगिक अपघात प्रतिबंध.
- vi) भारतातील ओद्योगिक क्षेत्रातील विविध आरोग्य विषयधोके .
